Detencija

Jelka Zorn, Marijana Hameršak

Detencija je zapiranje oziroma pridrževanje s ciljem deportacije. Izvaja jo policija kot administrativni in ne kazenskopravni ukrep. Zaprti niso obravnavani kot državljani, temveč kot osebe brez dovoljenja za potovanje ali prebivanje. Beseda detencija je izpeljana iz angleške *detention*; za opis državnih praks na **balkanski poti** jo včasih uporabljajo aktivisti in aktivistke ter raziskovalci in raziskovalke v hrvaškem, srbskem in drugih jezikih (prim. Avon et al. 2017; Lalić Novak 2013: 144, f 19; Stojić Mitrović 2021: 101). V slovenščini se pogosteje uporablja beseda "zapiranje".

Federico Rahola (2011: 99) pri detenciji poudari vidik meje (gl. **ograda, zid, žica**). Detencijski centri so ločeni od okolja in tako oblikujejo „otočje razpršenih prostorov od katerih je vsak manifestacija meje“. Patrisia Marcías Rojas in Martina Tazzioli (2022) pa detencijske centre opišeta kot mešanico logike zapora (zakonsko predpisan prostor, v katerem se uresničuje načelo liberalnih vrednot „enakosti pred zakonom“) in logike logorja, kampa, taborišča, ki je onstran zakona, zlasti pa onstran sodišč. Namreč nadzor sodišč pri detenciji je minimalen in šele naknaden. Ljudje na ta način skoraj nimajo možnosti, da bi v novi državi postali subjekti pravic (Bigo 2007).

Detencija je povezana s procesi **ilegalizacije** (Andersson 2014). Ilegalizacija pomeni izključenost iz skupnosti in odvzem temeljnih pravic, zato je povezana z občutki razčlovečenja in ponižanja. Hannah Arendt (2004 [1951]) je procese ilegalizacije oziroma brezdokumentnosti analizira kot problem brezdržavljanskosti beguncev in begunk. Zanjo je begunec simptom zgodovinske prepletenosti pojmov človekovih in državljanskih pravic. Kadar ljudje niso obravnavani kot državljani, izgubijo tudi človekove pravice. Detencija pa je tisti *prostor* in *praksa*, ki to mejo med državljani in nedržavljani utrdi in poglobi (Mountz et al. 2013: 530). V detenciji država ilegalizacijo migrantov formalizira, obenem pa jih prav zaradi ilegaliziranega položaja preganja.

Detencija je del upravljanja migracij; s pomočjo tega ukrepa se migrante nadzira, upočasnjuje njihovo pot, omogoča se njihovo izkoriščanje in nasploh ohranja družbeno distanco do zaprtih (Marcías Rojas in Tazzioli 2022). Analogno deportaciji, ki jo opredeljujemo kot prisilno mobilnost, detencijo vidimo kot prisilno imobilizacijo (De Genova 2017: 165). Čakanje na deportacijo, nadaljevanje potovanja ali možnost življenja v državi zapiranja, se za mnoge izteče v stanje zataknjenosti (gl. **čekanje**). Tudi Alison Mountz in sodelavke poudarjajo, da funkcija detencije ni zaustavljanje mobilnosti, temveč izključevanje iz skupnosti (Mountz et al. 2013: 526). Učinek zapiranja je, da zajame in utrdi identitete migrantov (Mountz et al. 2013: 526; gl. **izviri detencije migrantov**).

V večini držav Evropske unije detencija oziroma zapiranje lahko traja do 18 mesecev, medtem ko v Združenem kraljestvu, ZDA in Avstraliji časovne omejitve ni. Formalno policija odredi „omejitev gibanja“ z „namenom priprave ali izvedbe postopka odstranitve, predaje ali izročitve“ (*Zakon o tujcih* Republike Slovenije; gl. *Zakon o strancima* Republike Hrvaške in *Zakon o strancima* Republike Srbije). Osebe, ki so pridržane „so dobesedno 'krive' za nič drugega kot za svoj 'neavtoriziran' (ilegaliziran) status, kaznovane so le zaradi tega kar so, ne pa zaradi nekega dejanja“ (De Genova 2017: 163). Absurdnost zapiranja brez sodnih varovalk je bila še zlasti očitna v primeru **izbrisanih** prebivalcev Slovenije. Čeprav so s svojimi družinami ali sami stanovali v Sloveniji, so mnoge privedli v Prehodni dom in kasneje v Center za tujce (detencijski center) z namenom deportacije oziroma pregona zaradi ilegaliziranega statusa. Čeprav so leta ali celo desetletja živeli, delali in plačevali socialno in zdravstveno zavarovanje v Sloveniji, so zaradi izbrisa iz registra stalnih prebivalcev Republike Slovenije (tj. ilegalizacije) vsi postali ranljivi za policijski pregon, pridrževanje v centru in deportacijo. Policija je nekatere izbrisane deportirala kljub vojnim razmeram v njihovih matičnih okoljih. Spet drugim posameznikom in posameznicam, ki so bili izbrisani, se je uspelo rešiti zapora s pomočjo „garantov“ ali na druge načine, tako da so lahko odšli domov, par ulic stran oziroma tja, kjer so živeli sami ali z družinami. Njihova ilegalizacija je bila kasneje večkrat prepoznana kot neustavna (Kogovšek et al. 2010).

Vsaka detencija se ne konča z deportacijo. V slovenskem Centru za tujce so od leta 2013 do konca leta 2021 pridržali 12.233 oseb, največ iz Afganistana, Pakistana in Sirije. Med zaprtimi so (bili) tudi otroci. Leta 2021 so zaprli 2.367 oseb, med njimi 390 otrok: 241 otrok brez spremstva odrasle osebe in 149 otrok s starši oziroma skrbniki. Istega leta (tj. 2021) je Center za tujce deportiral 8 oseb v njihove matične države, in sicer v Pakistan, Belorusijo, Maroko, Bosno in Hercegovino, Združene države Amerike in Nigerijo.

Etnografska raziskava Mary Bosworth (2014) v britanskih detencijskih centrih pokaže podoben trend, namreč niti polovica zaprtih oseb ni deportirana. Mnogi imajo v državi zapora sorodnike, prijatelje, delo. Vsi zaprti (in tudi mnogi zaposleni v teh centrih) pa detencijo doživljajo kot brezsmiselno. Zaprti so depresivni, zaskrbljeni in jezni. Detencija je, enako kot ilegalizacija, ki je njen pogoj, povezana z občutki ponižanja in razčlovečenja (Bosworth

2014).

V zakonu o tujcih in policijskih naracijah se, namesto zapora, kampa, taborišča ali detencije, uporabljajo olepševalni termini kot so „omejitev gibanja“, „nastanitev“ ali „bivanje tujca pod strožjim policijskim nadzorom“ (*Zakon o tujcih* Republike Slovenije, gl. *Zakon o strancima* Republike Hrvaške in *Zakon o strancima* Republike Srbije). Nekdanji vodja raziskovalne skupine *Global Detention Project* Michael Flynn (2013) opozori, da se povsod po Evropi in širše, ciljno in zavestno uporabljajo eufemizmi (center za začasno bivanje, center za goste, center za migrante, center za tujce ipd.). O tej strategiji nam je junija leta 2020 govoril vodja enega od hrvaških detencijskih centrov: „Omejevanje svobode gibanja je problematična beseda, pa se zato ta ukrep raje imenuje 'sklep o namestitvi'. Bolje nam je to tako imenovati, bolje od tega, kar v resnici je“.

Poleg olepševalnih poimenovanj prostorov in praks zapiranja policija teži k temu, da uporablja terminologijo človekovih pravic. To denimo ilustrira eden od medijskih člankov v katerem so nekritično povzete uradne informacije Policije oziroma Ministrstva za notranje zadeve. Ob otvoritvi detencijskega centra v Ježevu blizu Zagreba, smo naleteli na članek z naslovom „Prispevek Ministrstva za notranje zadeve k zaščiti človekovih pravic“. To paradoksno strategijo poudarjanja človekovih pravic in obenem stalno in sistematično kršenje pravic, lahko imenujemo organizirana hipokrizija. Na kritike varuhov človekovih pravic in aktivističnih proti-rasističnih skupin policija, poleg vnašanja jezikovnih inovaciji, odgovarja še z uvajanjem minimalnih izboljšav znotraj vedno bolj utrjenega in normaliziranega sistema zapiranja (Zorn 2006). Na primer, v detencijskem centru je prostor za molilnico, ločeno zapirajo ženske in družine z otroci, otroke, ki so na poti brez spremstva odrasle osebe naj bi zapirali za čim manj časa, poslužujejo se metode psihološkega pritiska za izvedbo **prostovoljne vrnitve** namesto uporabe sile itd. Nasproti temu pa ljudje na poti detencijo opisujejo kot kazen ali zapor (prim. Marcías Rojas in Tazzioli 2022). Te prostore imenujejo *closed camps*, *prisons* in *camps* (prim. Migreurope)*.* Vodja enega izmed hrvaških detencijskih centrov je na vprašanje o razlikah med zaporom in detencijo, poudaril umestitev detencije v pravni red in pokazal na podobnosti in ne razlike teh dveh ustanov. „Ali je v zaporu hrana omejena? Imate svobodo gibanja le znotraj dvorišča? Imate pravico do televizije, do svobodnega gibanja? […] Na koncu koncev je isto ali vam omejevanje svobode odredi policija ali preiskovalni sodnik*“.*

Obenem so detencijski centri *prostori odpora* – tako vsakodnevnih nevidnih borb kot radikalnih političnih bojev. Pogoste so individualne in kolektivne gladovne stavke, samo-poškodovanje, različne oblike protestov, informiranje javnosti o dogajanju v centrih itd. V **protestih pred Centrom za tujce** v Postojni v Sloveniji (25. 8. 2020) in pred detencijskim centrom Ježevo na Hrvaškem (29. 11. 2014) so samo-organiziran boj zaprtih podprli aktivisti in aktivistke od zunaj. Protesti so del širšega *no border* gibanja, ki zahteva svobodo gibanja in mednarodno zaščito za vse, kar vključuje ukinitev nadzora priseljevanja, torej tudi ukinitev vseh detencijskih centrov (Anderson et al. 2012; Zorn 2014).

Pomembna oblika odpora je ozaveščanje javnosti o nesprejemljivosti državnega nasilja nad migranti in migrantkami. Zaprti aktivisti javnost ozaveščajo o arbitrarnosti zapiranja, pomanjkanju pravnega varstva in zdravniške oskrbe. V migrantskem časopisu ***Tukaj smo***, ki ga izdaja kolektiv Ambasade Rog iz Ljubljane, ljudje objavljajo svoje življenjske zgodbe in izkušnje. Med njimi so tudi tiste povezane z zaporom v Centru za tujce. Svoje izkušnje je za časopis *Tukaj smo* opisal Amine iz Alžirije: »Prišel sem v Slovenijo, demokratično državo, in zaprosil za azil, ker sem ogrožen v svoji državi, pa so me samo zaprli, poniževali in mučili. Dobil nisem nobene pomoči. […] Ujeti smo v nočni mori, pa nihče ne ve, da sploh obstajamo in kaj se nam dogaja«.

Hamid Ouchattou iz Maroka je po letu dni zaporne kazni, ki si jo je v domovini prislužil z opozarjanjem na korupcijo, v Sloveniji zaprosil za mednarodno zaščito, a je dvakrat prejel negativno odločbo. Za spletni časopis je povedal, da je bil v azilnem domu zaklenjen v sobo, kjer je doživel paničen napad. Kljub temu so ga odpeljali v Center za tujce. „Podpisal sem neke papirje, čeprav nisem vedel, kaj podpisujem. Ko so me pripeljali sem, sem jih vprašal, kaj je to? Saj to je zapor. Zakaj sem v zaporu, če sem zaprosil za azil?“ je povedal Ouchattou. Novinarka je zapisala, da bi se lahko pritožil, a mu tega niso povedali. Ob tem dodajamo, da ne gre za naključno opustitev informiranja, temveč sistematično policijsko prakso onemogočanja dostopa do odvetnika, pritožb in drugih sredstev in postopkov, ki naj bi varovale pravice zaprtih. Ljudje v centru oziroma kampu zreducirani na telo oziroma golo življenje. Ouchattu pove isto z drugimi besedami: „To je džungla. […] Najprej te sprovocirajo, ko znoriš pa pridejo in te pretepejo. Vedo, kje. Tam, kjer ni kamer“.

Na Hrvaškem je znan primer pravnega boja družine pokojne **Madine Hussiny**, deklice iz Afganistana ki je izgubila življenje ob policijskem pušbeku leta 2017. Po tragičnem dogodku je bila družina z večjim številom otrok več kot dva meseca zaprta v detencijskem centru v Tovarniku (leta 2018). Člane družine je policija zaprla ločeno z možnostjo zgolj občasne medsebojne komunikacije. Najprej jim sploh niso dovolili stika s svojim odvetnikom. Družina je vložila pritožbo proti Republiki Hrvaški na Evropsko sodišče za človekove pravice. Sodišče je da je Hrvaška v primeru družine Hussiny kršila *Evropsku konvenciju o človekovih pravicah* in to pravico do življenja (2. člen), pravico do svobode in varnosti (5. član), prepoved kolektivnega izgona tujcev (4. člen, 4. Protokola), pravico do individualne obravnave (34. člen) in prepoved mučenja (3. člen). Po navedbah evropskega sodišča je bila celi družini svoboda odvzeta proti-zakonito, otroci pa so bili – zaradi detencije – obravnavani nečloveško.

Zaporov za migrante, tj. detencijskih centrov, ni mogoče popraviti ali izboljšati, saj utelešajo izključitev ljudi iz skupnosti in s tem sistematično kršitev človekovih pravic. Zato aktivistke in aktivisti, tako vzdolž balkanske poti kot povsod po svetu, zahtevajo njihovo ukinitev. Obenem zahtevajo tudi ukinitev sistema nadzora mej kot takega – kot smo pokazali so detencijski centri neločljivi del tega nadzora.

1. 2. 2023.

Literatura

Anderson, Bridget, Nandita Sharma in Cynthia Wright. 2012. „'We are all Foreigners'. No Borders as a Practical Political Project". V. *Citizenship, Migrant Activism and the Politics of Movement* . Peter Nyers in Kim Rygiel, ur. London in New York: Routledge, 73-91.

Andersson, Ruben. 2014. *Ilegality, Inc. Clandestine Migration and the Business of Bordering Europe* . Oakland: University of California Press.

Arendt, Hannah. 2004. *The Origins of Totalitarianism*. New York: Schocken Books.

Avon, Maddalena, Ana Ćuća, Josipa Dika, Lea Horvat, Željka Jurlina, Sara Kekuš, Dijana Kocijan, Petra Šarin in Tea Vidović. 2017. *Alternative migracijskoj detenciji. Pregled prakse u EU uz preporuke za razvoj modela u RH.* Zagreb: Centar za mirovne studije.

Bigo, Didier. 2007. "Detention of Foreigners, States of Exception, and the Social Practices of Control of the Banopticon". V *Borderscapes. Hidden Geographies and Politics at Territory's Edge.* P. K. Rajaram i C. Grundy-Warr, ur. Minneapolis: University of Minnesota, 57-101.

Bosworth, Mary. 2014. *Inside Immigration Detention*. Oxford: Oxford University Press.

De Genova, Nicholas. 2017. „The Economy of Detainability. Theorizing Migrant Detention". V *Challenging Immigration Detention. Academics, Activists, Policymakers*. Michael Flynn i Matthew Flynn, ur. Chelthenham: Edward Elgar, 160-171.

Flynn, Michael. 2013. *The Hidden Costs of Human Rights. The Case of Immigration Detention* . Global Detention Project Working Paper 7.

Kogovšek, Neža, Jelka Zorn, Sara Pistotnik, Uršula Lipovec Čebron, Veronika Bajt, Brankica Petković in Lana Zdravković. 2010. *The Scares of the Erasure. A Contribution to the critical Understanding of the the Erasure of People from the Register of Permanent Residents of the Republic of Slovenia*. Ljubljana: Peace Insititute.

Lalić Novak, Goranka. 2013. „Ograničenje slobode kretanja tražitelja azila. Zaštitna mjera ili kazna? ". *Pravni vjesnik* 29/3-4: 139-156.

Marcías Rojas, Patrisia in Martina Tazzioli. 2022. „Detention/Confinement/Containment". V „Minor Keywords of Political Theory. Migration as a Critical Standpoint. A Collaborative Project of Collective Writing*". Environment and Planning C: Politics and Space* 40/4: 781-875.

Mountz, Alison, Kate Coddington, Tina Catania in Jenna M. Loyd. 2013. "Conceptualizing Detention". *Progress in Human Geography* 37/4: 522-541.

Rahola, Frederico. 2011. „The Detention Machine". V *Racial Criminalization of Migrants in 21st Century.* Salvatore Palidda, ur. London: Ashgate, 95-106.

Stojić Mitrović, Marta. 2021. *Evropski granični režim i eksternalizacija kontrole granica EU. Srbija na balkanskoj migracijskoj ruti.* Beograd: Etnografski institut SANU

Zorn, Jelka. 2006. „Od izjeme do norme. Centri za tujce, pridrževanje in deportacije". *Časopis za kritiko znanosti* 34/226: 54-73.

Zorn, Jelka. 2014. „'No Border, No Nation, Stop Deportation'. Protest Against Immigration Control as Empowerment". *Critical and Radical Social Work* 2/2: 175-192.